

Eğitim Sisteminin Ortaya Çıkışı ve Antik Yunan Eğitim Anlayışının Temelleri

Fatma BAĞDATLI ÇAM, Yrd.Doç.Dr., Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, fatmabagdatli@yahoo.com

Öz: Uygarlık tarihinin dönüm noktasında, yazının icadı ile birlikte devletin ayrılmaz bir parçası olarak eğitim sisteminin de ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Mezopotamya ve Mısır gibi Tunç Çağının en önemli uygarlıklarının iki bin yıl içerisinde eğitim kurumlarının gelişme gösterdiği arkeolojik verilerle de ispatlanmıştır. Yunan Uygarlığının kültürel, sanatsal ve toplumsal açıdan gelişiminde başlangıcından itibaren ilişki içerisinde olduğu Doğu kültürlerinin etkisi olduğu alfabesinin yanında eğitim sistemi ve kurumlarının da model aldığı anlaşılmaktadır. Yunan eğitim sisteminin temeli Doğu kültürlerine dayansa da uygulamada kendine özgü biçimlendirmesi etkileri günümüze kadar gelen eğitim sisteminin kurulmasını sağlamıştır. Bu nedenle çalışmamızda Yunan eğitim sisteminin başlangıcından Hellenistik Dönem'e kadar olan süreçteki gelişmeleri, eğitimin amacı, biçimi ve eğitim kurumları değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sümer, Babil, Edubba, Antik Yunan, Eğitim, Paideia, Akademia, Homeros, Platon, Aristoteles

The Emergence of Education System and the Fundamentals of Ancient Greek Education System

Abstract: The education system had been started as an integral part of the state in the same period with was discovered of the writting in the beginning of civilizations. It has been proved by archaeological evidences which the educational system of the most important civilizations of the Bronze Age just like Ancient Mesopotamia and Egypt had been seem developing for two thousand years. The Greek civilization had been modeled the educational system and institutes as well as cultures and alphabets of the Ancient Eastern Civilizations. Although the foundation of the Greek educational systam on Eastern Cultures, in practise it was based upon effects of making their own training system and this system has effected the training system up to date. Therefore, in this article, the Greek education system is evaluated by the developments, the purpose of edcation, the format in the process until the beginnig of the Hellenistic Period that specified under the titles including educational institutions.

Key Words: Sumer Education, Babylon Education, Edubba, Ancient Greek Education, Paideia, Academia, Homer, Platon, Aristo

GİRİŞ

Eğitim tarihi bugüne kadar birçok boyutuyla ele alınmıştır. Bu çalışmada bugüne kadar yapılan çalışmalardan farklı olarak Yunan eğitim sisteminin çok daha eski dönemlerde ortaya çıkmış eğitim sistemlerini kendi kültürüne uyarlaması ve başlangıcından itibaren Homeros ve Hesiodos'un kitapları temel alınarak yaratılmak istenen Yunan toplumunun şekillenmesine yönelik eğitim içeriğinin ortaya çıkışı ele alınacaktır. Bu çalışmayla antik Yunan uygarlığının, gelecekte "Batı Uygarlığı"nın temellerini dayandıracağı bir ideolojiyi anlayanın en iyi yolu, eğitim sisteminin temelleri ve içeriği daha doğru anlaşılabilir. Bu nedenle çalışmamızda öncelikle yazı ile paralel olarak eğitimin ortaya çıkışı ele alınacak, ardından Yunan eğitim sistemleri ve eğitim kurumlarının amacı ele alınacaktır. Çalışmanın ana tezi, Yunan eğitim sisteminin ortaya çıkış sürecini oluşturan etkenlerin detaylı şekilde ele alınmasıdır. Eğitim sisteminin Demir Çağ'ın başlangıcındaki "Karanlık Çağ" (M.Ö.12.-9. yüzyıllar arası), ardından Yunan kent devleti/polis'in şekillenmesiyle paralel bir gelişme göstermesi ve temelinde yer alan Tunç Çağı biçimleri aynen korunurken, içeriğinde Homeros ve Hesiodos'a dayalı mitos, erdem ve etik bakımdan toplumun yeniden biçimlendirilmesi genel hatlarıyla incelenmektedir.

Eğitim Sisteminin Ortaya Çıkışı: Mezopotamya ve Mısır

Tunç Çağ'ında yazının ortaya çıkışından itibaren yazıyla paralel olarak eğitim sisteminin de geliştiği yazılı ve arkeolojik verilerle kanıtlanmıştır. Yazı çağının ilk iki bin yılında yani eğitimin ilk aşamasında okuma-yazma eğitiminin, daha sonra da din, felsefe, matematik, geometri, astronomi gibi uzmanlık alanlarına göre dallara ayrılan spesifik eğitim modellerinin uygulandığı görülür.

Tunç çağının yazıyı kullanmaya başlayan ilk uygarlık olarak bilinen Sümerlerde okullar tapınağa bağlı olarak açılmış ve alanında uzmanlaşmış yazmanlar tarafından eğitim verilmiştir. Okullarda, temel yazı ve okuma aşamasında Sümercenin ardından mesleki eğitim amaçlanmıştır. Eğitim ücretleri aileler tarafından öğretmene ödenmekteydi. Bu sebeple ancak varlıklı ailelerin çocuklarının eğitim alabildiği ortaya çıkmaktadır. Tabletlerdeki kayıtlarda hiçbir kadının adının geçmemesi sebebiyle yalnızca erkek çocuklarının okula gittiği anlaşılmaktadır (Kramer, 2002,s. 21-24)¹.

M.Ö. 2000'lerin başlarına gelindiğinde, okullarda bilimsel içerikli eğitimlerin ağırlık kazandığı ve böylece alanında uzmanlaşmış bilim insanlarının yetiştirilmeye başlandığı görülür (Kramer, 2002, s.22-23). Sümerler döneminde tapınaklarda bulunan okullar Babil döneminde saraylarda da açılmıştır (Kinal, 1969, s.7-8). Irak'ın güneyinde bulunan Nippur kentinde yapılan kazılar sonucu "F Evi" olarak literatüre geçen mekânın M.Ö. 19.yüzyıl sonlarından M.Ö.1721'e kadar kullanım görmüş olan bir okul binası olduğu anlaşılmıştır (Robson, 2002, s.325-365; George, 2005, s.127-137). Okul binasında toplam 1425 adet tablet bulunmuştur (Robson, 2002, s.328; George, 2005, s.127-137)². Tüm bu okul tabletleri ışığında temel eğitim sırasında terimler, hayvanlar, bitkiler, nesneler vb. listelerin yer aldığı ve öğrencilerin bunları kopyalayarak öğrendiği anlaşılmaktadır.

Bir Sümer okulundaki yirmi dört saati anlatan bir tabletin içeriği öğrencinin kaleminden şöyle aktarılmaktadır (Kinal, 1969,s.8-10):

¹ Okul tabletlerinde öğrencilerin hazırladığı yazılarda kendi isimlerini de yazdıkları görülmüştür. Bazılarının sadece isimleri görülürken, bazılarının babalarının ismiyle ve yaptığı meslekle ilgili bilgileri de verdikleri anlaşılmaktadır. Çok sayıda örnek arasında hiçbir tablette kız ismi ile karşılaşılmasıdır. Bu nedenle kız çocuklarının okula gitmedikleri, evde eğitim aldıkları anlaşılmaktadır.

² En erken tarihli kaynaklar Uruk'ta M.Ö.1860'lara kadar gitmektedir. Eğitim ve okul ile bilgilerin ağırlıklı olarak M.Ö.18. yüzyıla tarihlendikleri görülmektedir.

“-Tablet evinin oğlu, günlerden beri nereye gidiyorsun?

-Tablet evine gidiyorum.

-Tablet evinde ne yapıyorsun?

-Tabletimi okuyor, kahvaltımı yiyorum.

-Tabletimi yaptım, o yazılmıştır, sonuna kadar yazılmıştır.

-Tablet evi kapanınca eve giderim.

...

-Sabah erkenden uyanırım.

-Geç kalmak istemem yoksa tablet evinin babası beni döver.

...

-Tablet evinde, tablet evinin ağabeyi bana “niçin geç kaldın!” der.

-Korkuyorum. Kalbim çarpıyor.

-Tablet evinin babasının yanına gidiyorum. Bana yerimi gösteriyor.

-Tablet evinin babası tabletimi okuyor.”

Bu metinden anlaşıldığı kadarıyla “tablet evinin babası” öğretmen, “tablet evinin ağabeyi” öğretmenin yardımcısı ve “tablet evinin oğlu” da öğrenci olarak tanımlanmaktadır. Tablet evi olarak tanımlanan Sümer okullarında arkeolojik kanıtlardan yola çıkarak çocukların sınıflarda sekiler üzerine oturdukları ve ellerindeki tabletlere yazdıkları bilinmektedir.

Eğitimin ilerleyen seviyelerinde Sümerce literatüre ait tanımlar, ölçü birimleri, ağılıklar, sayılar, hesaplamalar vb. konuların işlendiği görülür. Böylece Babil dönemi eğitim kurumlarında Sümerce’yi temel alan bir eğitim sistemi olduğu anlaşılmaktadır (Robson, 2002, s.329-330; George, 2005, s.127-137). Eski Babil döneminden itibaren Sümerce literatür ve eğitimi temel alan eğitim sisteminde “édubba” terimi karşımıza çıkar. “Edubba”nın temel ilköğretimin ardından yetişmiş öğrencilerin devam ettiği ve matematik, botanik, edebiyat konularına yönelik bir çeşit “üniversite” denebilecek bir kurum olduğu kabul edilmektedir. Bu kurumlar eğitimcilerin belirli bir hiyerarşiye sahip olduğu ve büyük yaştaki öğrencilerin seçkin ve çeşitlilik gösteren bir programda eğitim gördüğü “seküler üniversite” olarak tanımlanmaktadır (George, 2005, s.127-137).

Tunç çağının diğer bir köklü kültürü Mısır’da çocukların temel eğitimi dört yaşında başlamakta ve on altı yaşına kadar devam etmektedir (Bothwell Gosse, 1915, s.14-21). Eğitim iki aşamalıdır, ilkokul denebilecek temel eğitim dört sene sürmektedir. Daha sonra çocuklar matematik, biyoloji, tıp gibi uzmanlık alanlarına yönelik dersler alırken aynı zamanda güreş, savaş sanatları, binicilik gibi spor eğitiminden de geçerler. Her erkek çocuk dört yaşından itibaren babasının sorumluluğunda eğitimi tamamlar ve mesleki uzmanlığını da babasının yanında geliştirir. Kız çocukları ise annenin sorumluluğundadır. Ancak kızların da isteğe bağlı olarak dans, güzel sanatlar gibi alanlarda eğitim aldığı konusu antik metinlerde geçmektedir. Belirli bir eğitim sisteminin ve okulun varlığına dair ilk bilgiler 10. Hanedanlık (M.Ö.3.Bin sonları) zamanından gelmektedir. Ancak saray ve tapınaklarda bulunan okullardaki öğretmenler ve verilen eğitime dair bilgiler 12. Hanedanlık Döneminden (M.Ö.2.Binin ilk çeyreği) itibaren artmaya başlar. İlkokulda öğretmenlerin gösterdiği alfabe ve kelimeleri ezberlemeye yönelik ilk eğitimin ardından çocukların belirli metinleri yazmaya başladıkları anlaşılr. Dört yıllık temel eğitimi tamamlayan çocuklara geometri, iklim bilgisi, mimari,

astronomi gibi alanlarda uzman öğretmenler tarafından eğitim verilir. Bu uzmanlaşmış eğitime 18. Hanedanlık döneminde krallığın gelişmesi ve bürokrasinin artması üzerine daha fazla önem verildiği ve alanında uzmanlaşmış kişiler yetiştirildiği anlaşılmaktadır (Williams, 1972, s.214-221). Mısır'da uzmanlık eğitimi günümüz üniversite kurumuyla eş tutabileceğimiz okullarda verilmektedir. Bunların en ünlüsü "Güneşin Şehri" anlamına gelen Heliopolis'tedir. Bu üniversite uygulamalı matematik, astronomi ve fizik konularında eğitim vermektedir. Sadece Mısırlılara değil, yabancı kültürlerden misafirlere de eğitim verilebilmektedir. Bunlardan Atinalı yasa koyucu Solon, Platon ve Miletli Thales en bilinen şahsiyetlerdir. Hellenistik Dönemde bu üniversite ve kütüphanesi Alexandria'ya (İskenderiye) taşınır. Buradan yetişen en ünlü Yunanlılar, Euklid (Öklid), Hypatia ve gençliğinde Alexandria'da eğitim aldığı bilinen Arkhimed (Arşimet)'dir (Bothwell Gosse, 1915, s.18-21).

Antik Yunan Eğitim Sisteminin Ortaya Çıkışı

Antik Yunan toplumunun eğitim sisteminin ortaya çıkışı ve çocukların eğitimi ile ilgili ilk bilgiler antik yazarlar, vazo resimleri ve arkeolojik verilerin birlikte değerlendirilmesi sonucu elde edilebilmektedir (Jenkins 1993, s.11-16). Antik Yunan tarihinde "Homerik Dönem"³ olarak bilinen ve henüz yazılı kültürün olmadığı çağa dair bilgimiz ise oldukça sınırlıdır (Davidson, 1902, s.6-7). Yunan kent devletlerinin (polis) gelişimini tamamladığı ve Yunan kültürünün temellerinin atıldığı Arkaik Dönem'den (M.Ö.7-6.yüzyıllar) itibaren, yazının yaygınlaşmasıyla çocukların okuma yazma öğrenmesi ve seçkin birer vatandaş olabilmeleri için aileleri tarafından eğitime teşvik edilmeye başlandığı görülür. Başlangıçta yalnızca okuma yazma öğrenilen basit kurumlar olarak başlayan eğitim kurumlarının Klasik Çağ'dan (M.Ö.5-4.yüzyıllar) itibaren neredeyse tüm kent devletlerinde yaygınlaştığı ve eğitim sisteminin de kendi içinde gelişme kaydettiği görülür.

Sistem olarak kendinden önceki toplumlarda uygulanmış olan öğretim modelini almıştır. Mezopotamya ve Mısır kentlerinde yazı karakteri ve gramer yapısı ile oldukça karmaşık yapıdaki dilin öğretiminde, sembollerle kelime ezberleme yöntemi kullanılmakta ve oldukça zorlu bir eğitim sürecinin sonunda çocuk okuma ve yazmayı öğrenebilmekteydi. Mezopotamya ve Mısır'ın bu öğrenmesi zahmetli karmaşık dil yapısına karşılık, Yunan alfabesi Fenike'den alınmış ve zaman içerisinde kendi dil yapısına göre uyarlamıştır. Fenike alfabesinin alınmasıyla ilgili bilgi Herodotos tarafından aktarılmaktadır (Herodotos, V.58):

"Fenikeliler Yunanistan'a pek çok bilgi getirmişler ve özellikle de yazıyı sokmuşlardır ...; başlangıçta bütün Fenike'de kullanılan harflerdi; sonra zamanla bu işaretlerin okunuşları gibi biçimleri de değişmiştir."

Bu alfabeye sesli harfler eklenerek okuma-yazma daha pratik hale getirilmiş, böylece daha anlaşılabilir, herkes tarafından kolaylıkla öğrenilebilir olması sağlanmıştır. Yunan eğitiminin ilk aşamasında, Sümerce ya da Mısır yazısında olduğu gibi harf yerine kelime ezberlemek zorunluluğu da ortadan kalktığı için çocukların alfabeyi öğrendikten sonra oldukça kısa sürede Homeros ya da Hesiodos'un dizelerini okuyabildikleri ve yazma pratiklerini de bu dizelerle yaptıkları anlaşılmaktadır.

Homeros şiirleri⁴, antik Yunan eğitimin en önemli parçasıdır. Herakleitos'un aktarımına göre Yunanlılar için Homeros, yaşamlarının vazgeçilmez parçası haline gelmiştir (Famoux, 2011,

³ Karanlık Çağların ardından M.Ö. 8.yüzyılda "polis/kent devleti"lerin ortaya çıktığı dönem, Homeros'un "kahramansal/heroik" ya da "aristokratik" dünyası olarak kabul edilir (Murray, 1980, s. 38-40).

⁴ M.Ö. 8. yüzyılda yaşadığı düşünülen Homeros, Batı Anadolu'da Smyrna (İzmir) kentinde doğduğu ve yaşamı boyunca Yunan kültürünün geçmişine ait en önemli kanıt olarak kabul edilen destanları ilk kez yazıya aktarmış olan ozan olarak bilinmektedir. M.Ö.12. yüzyılda gerçekleştiği düşünülen Akhalar ve

s.81). Temel eğitim sırasında okuma yazma öğrenen çocuklar Homeros metinlerini okur ve yazarlardı. Ptolemaios dönemine ait bir Mısır papirüsünde günümüze ulaşmış bir metin dikkat çekicidir:

“S[oru] Troyalılarından yana olan tanrılar hangileridir? Y[anıt] [alfabetik sırayla] Aphrodite, Apollon, Ares, Artemis, Leto, Skamandros. S. Troyalıların kralı kimdir? Y. Priamos.” (Famoux, 2011, s.81).

Atinalılar için Homeros, kimliklerinin bir parçasıdır ve böylece Atina şehri tüm Hellen dünyası için “paideia/eğitim”in kaynağı olduğu kabul edilebilir. Çünkü Homeros tüm Hellenler (Yunanlılar) tarafından, evrensel eğitimcileri olarak tanımlanır (Nagy, 2012, s.559). Homeros’un metinlerinin Yunan eğitim sisteminin merkezine yerleştiği görülür. Bundaki asıl amacın çocukların edebi bilgilerinin geliştirilmesinden çok karakter yaratma düşüncesi olduğu anlaşılmaktadır (Verdenius, 1970, s. 7 vd.).

Aeskhylos: *“Homeros, asıl ününü temel erdemleri bize öğrettiği için kazandı”* der (Verdenius, 1970, s. 7 vd.).

İlyada ve Odysseia’daki kahramanların erdemlerini taklit eden öğrenciler bu kahramanlar gibi birer erkek olmaları için teşvik edilmiştir. M.Ö.6. yüzyılda Xenophanes *“başlangıçtan beri (eğitimin başlangıcı) her şey Homeros ile uyum içinde öğrenildi”* demektedir. Bu durum Homeros’un Yunanlılar için hayata dair bir rehber olduğu anlamına gelmektedir (Verdenius, 1970, s. 7 vd.). Destan’dan böyle bir rehberlik alabilmek için okul çocuklarının sadece metni bilmeleri yetmezdi. İsimler ve olaylara hâkim olmaları gerekmektedir. Bunu başarabilmenin yolu daha erken yaşlardan itibaren anneleri ve bakıcıları tarafından Homeros’un destanındaki hikâyeleri defalarca anlatılması yoluyla gerçekleşmektedir. Bu konuda Platon’un Homeros eleştirisinde ipuçları bulunabilmektedir. Platon’a göre daha bebeklikten itibaren anne ve bakıcılarından bu hikâyeleri dinlemeye başlamışlardır (Platon, 1995, s.376-383; Verdenius, 1970, s.7 vd.). Böylece neredeyse her gün bu hikâyeleri dinleyerek Homeros’un destanları ile tanışan çocuğun eğitim hayatının da temeli atılmış olmaktadır. Eğitimde Homeros’un yanı sıra Hesiodos’un *“Theogonia”* (1991) ve *“İşler ve Günler”* kitaplarının da önemli yer tuttuğu anlaşılmaktadır⁵. Böylece tanrılar dünyasının ortaya çıkışını ve tanrıların yapılarıyla ilgili bilgiler de eğitimin ilk aşamalarından itibaren okuma yazma öğrenen çocukların ilk ezberlediği ve yazıya geçirdiği dizeler olmaktadır (Hesiodos, 1991).

Antik Yunan eğitim sisteminin Homeros ve Hesiodos’un dizelerini -ve elbette çağdaşları diğer yazarların dizelerini- temel alması, kent devletinin eğitim sistemi ile tanrılar ve kahramanlarla yaratılmış bir kahramanlık destanıyla yoğrulmuş, *polis*’in üstünlüğünü, soylu kökenine yürekten bağlı erdemli birer vatandaş olmaları amaçlanmıştır. Okulların özellikle erken dönemlerde kentin surları dışında olduğu ve öğretmenlerin gözetiminde kent

Troialılar arasındaki efsanevi “Troya Savaşı”nı “İlyada” destanında aktarır. Troya savaşının ardından evine dönmeye çalışan Yunanlıları konu alan “Odysseus Destanı” da Homeros’un kaleminden aktarılmıştır. Homeros, bu destanda efsanevi savaşın yanı sıra Yunan kültürünü, gelenek-göreneklerini, yaşayışını, inançlarını da gözler önüne serer. Bu yönüyle de yazılı dönemlerden önce de Yunanlıların eğitiminin en önemli parçası olduğu bilinmektedir. (Bkz. Bonnard, 2011, s. 37-38; Thomson, 1991, s. 340)

⁵ Hesiodos’un Homeros ile aynı dönemde yaşamış olduğu bilinmektedir. Hesiodos *“Theogonia”* kitabında tanrılar dünyasının ortaya çıkışı ve soylarını sıralar. *“İşler ve Günler”* (Erga Kai Hemera) kitabında kardeşi Perses’e hayata dair bildiklerini anlatır. Bu nedenle bu kitabının eğitici niteliği önemlidir. Homeros’tan sonra Hesiodos da Yunan eğitim sisteminin en önemli kaynaklarından biri olarak kabul edilir. (ayrıntılı bilgi için bkz. Friedell, 1999, s. 72-73)

yaşamından izole bir ortamda eğitimin verildiği görülür. Ancak *epheblık*⁶ aşamasını tamamlayan gençler agoraya gidebilmektedir.

Antik Yunan Eğitim Sisteminin Temel Amacı

Antik Yunan toplumunda eğitim sisteminde temel amaç, erkek çocuklarının Homeros'un destanlarındaki erdemli güçlü savaşçıları model olarak iyi yetişmiş birer vatandaş olmalarıdır. Karanlık Çağların ardından M.Ö.8. yüzyılda "polis/kent devleti"lerin ortaya çıktığı dönem, Homeros'un "heroik" (kahramanlık) ya da "aristokratik" dünyası olarak kabul edilir (Murray, 1980, s.38-40). Homeros'un dizeleri, erken Arkaik Dönemde devletin şekillenmesine eşlik eden sosyal uyumsuzluk/çakışma ortamında oluşturulmuş ve yeni çıkan şehir devletlerinin eliti tarafından egemenliğe hizmet etmiştir (Murray, 1980, s. 45-46; Ross, 2009, s.21-23)⁷. Atinalılar için Homeros kimliklerinin bir parçasıdır ve böylece Atina şehri tüm Hellen (Yunan) dünyası için "paideia/eğitim"ın kaynağı olduğu kabul edilebilir. Çünkü Homeros daima onların evrensel eğiticisi olarak tüm Hellenler (Yunanlılar) tarafından tanınmaktadır (Nagy, 2012, s.559). Homeros'un şiirleri, Yunan polisinin yapısıyla ilgili ipuçlarını barındırır. Polisi oluşturan yönetim birimleri, halkın inancı, gelenekleri kısacası yaşam biçimine de ayna olmaktadır. Böylece Yunan dünyasının dini yapılarının kentin sosyal ve politik yapılarıyla bağlantılı olduğu görülür. Dinsel aktivitelerin, sosyal ve politik etmenler tarafından belirlendiği anlaşılır. M.Ö. 8. yüzyıl Yunan kent devletlerinde sosyal-politik ve bölgesel düzenlemelerde büyük değişim görülür. Bu durum "Yunan Rönesansı", "Polis'in doğuşu" olarak adlandırılır (Burckhardt, 1999, s.13-36).

Homeros etkisinde şekillenen yeni Yunan toplumu, destandaki kahramanların tanımına uygun erdemlere, yani "arete"ye sahip olmayı gerektiriyordu. Bu erdeme sahip olan birey, içinde yaşadığı kentin parçası olarak mükemmel/ideal olana ulaşma gayreti gösterecek, bu da kentin gelişmesine katkıda bulunacaktır. Böylece Mezopotamya ya da Mısır toplumunda yöneticiler tarafından idare edilen ve devletin ihtiyaç duyduğu nitelikte uzmanları yetiştirme amacındaki eğitim anlayışına karşın, Yunan toplumunda içinde yaşadığı devletin en iyiye ulaşması için her şeyi yapacak "arete"ye (erdem) sahip bireylerin yetiştirilmesi hedeflenmiştir. Bu da Yunan toplumu için *idealist eğitim* modelinin doğmasına aracılık etmiştir. Elbette Yunan toplumunu kendisinden önceki ve çağdaşı toplumlardan ayıran en temel özelliği, doğayı ve evreni tanımlamakta geleneksel inanç sistemiyle yetinmeyip gözlem ve deneye dayalı bilgiye ulaşma çabalarıyla felsefeyi oluşturmuş olmalarıdır (Russel, 1965, s. 25; Ronan, 2005, s.65).

Antik Yunan Eğitim Sistemine Dair Yasal Kanıtlar

Antik Yunan eğitim sistemi her ne kadar devletten bağımsız bir yapıda ise de okul, öğretmen ve öğrenciler arasındaki ilişkiler ile ilgili düzenlemelerin yapıldığı yasalara dair kanıtlar günümüze ulaşmıştır. Solon Yasaları'nda kent devletini oluşturan birimlerin tanımlarının yapıldığı bilinmektedir. Ancak eğitimin düzenlenmesi ile ilgili doğrudan bir yasa olmamakla birlikte, Platon ve Aristo dönemine gelinceye kadar Yunan kent devletlerinde gelenekselleşmiş bir eğitim sisteminin temellerinin atılmış olduğu görülür. Solon yasalarında

⁶ Antik Yunan toplumunda on sekiz yaşına gelen erkek çocuklarının, iki yıl süreyle askerlik eğitimi aldıkları ve bu eğitimi tamamladıktan sonra *epheblık* yemini ederek kentin resmi vatandaşı oldukları bilinmektedir. On sekiz-yirmi yaş arasında günümüzdeki askerlik hizmetiyle eş tutulabilecek eğitimi alan erkek çocuklara "epheb" denmektedir.

⁷ Bu durum Platon tarafından eleştirilmektedir. Çocukların bebeklikten itibaren anlatılan Homer ve Hesiodos'un masalları ile yetiştirilmesinin sakıncalı olduğunu, erdemli insanlar yetiştirmek isteniyorsa bu masallarda çizilen her türlü kötülüğü yapmaya hazır, sürekli çekişen ve savaşan tanrı portrelerinin verilmemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ona göre Homeros'un sözlerini beğensek de içeriğindeki kötü içerikli anlatımları çocuklara aktarmamalıyız. Platon, Devlet, II, 376-383.

çocukların aileleri tarafından seçkin birer vatandaş olabilmeleri için okuma-yazma, müzik ve spor dallarında bilgi sahibi olmalarının teşvik edildiği anlaşılmaktadır. Atina'da eğitim sisteminin devlet tarafından kurulması ve yönetilmesine dair kesin kanıtlar olmasa da çağdaşı Sparta kentinde Lykurgos yasalarında erkek çocuklarının ailelerinden ayrılarak öncelikle iyi birer savaşçı ve vatandaş olabilmelerine yönelik eğitimin düzenlendiği bilinmektedir (Plutarkhos, 2002, s.28-30). Eğitim sisteminden ve Eğitim sisteminin nasıl olması gerektiğinden en detaylı bahseden kaynak Platon'un "Devlet" ve Aristoteles'in "Yasalar" kitabıdır. Böylece Yunan eğitim sisteminin başlangıcından itibaren nasıl bir geleneksel yapıda geliştiği anlaşılabilmektedir.

Yazılı olarak günümüze kadar korunmuş mahkeme kayıtları arasında eğitim ile ilgili yasalardan bahseden bir diğer kaynak da Timarkhos'un sürgün kararının verildiği mahkemede (M.Ö.340) konuşma yapan Aiskhines'in sözleridir (Wolpert-Kapparis, 2011, s.235-236). Eğitim yapılan iki farklı okuldan bahsedilir. Biri okuma yazma öğretilen okul, diğeri ise spor etkinliklerinin yapıldığı "gymnasia"dır. Bu okulların açılış ve kapanış saatlerinin güneşin doğuşu ve batışına göre düzenlendiği anlaşılar. Çocuğun eğitiminin şehre faydalı iyi bir vatandaş yetiştirilmesi olduğu ve çocuğun korunması ve eğitiminin sorumluluğunun öğretmene bırakıldığı anlaşılmaktadır. Okulların ücretli olduğu ve eğitime gelen çocuklara "paidagagos"un⁸ eşlik ettiği görülmektedir. Böylece Atina yasalarında eğitimcilerin, eğitimin ve eğitim kurumlarının amacı ve genel yapısını belirleyici yasaların olduğu söylenebilir. Bu kanıtlar ışığında Sparta'da görülen, Lykurgos tarafından kesin hatlarıyla tanımlanan tek tip bir eğitimden söz edilemez. Sonuç olarak, Atina öncülüğündeki antik Yunan toplumunda geleneksel ve toplumsal yapının eğitim sistemini belirlediği ve Yunan kültüründe kentten kente küçük değişiklikler görölse de, kentlerin temel anlamda benzer bir yapıya sahip olduğu ve toplum ile birlikte gelişmeye devam ettiği ileri sürülebilir.

İlköğretim/Paideia

Yunan eğitim sisteminin ilk aşaması "ilköğretim/paideia"dır. Çocukların yedi yaşına kadar annelerinin gözetiminde yetiştikleri ve bu yaştan sonra erkek çocukların eğitiminin baba tarafından üstlenildiği, kız çocuklarının da annelerinin yanında eğitimlerine devam ettikleri görülür. Klasik Dönemde kızların da eğitim alabildiğine dair oldukça az sayıda bilgi bulunmaktadır. Eğitim sistemi kentin gelecekteki resmi vatandaşları olacak erkek çocukların iyi eğitilmesi üzerine kurulmuştur. Babaları erkek çocuklarının eğitimlerini "paidagogas" adı verilen evdeki deneyimli ve eğitilmiş kölelerin sorumluluğuna bırakırlardı. Bunun en iyi örneği de Akhilleus'un *paidagogosu* Phoenix'tir. Phoenix aristokrat bir aileye mensuptur ve babasıyla anlaşılmayınca evden kaçarak Peleus'un evine sığınmıştır (Jenkins, 1993, s.11)⁹. Vazo resimlerinde "paidagogos" genellikle elinde sopasıyla yer almaktadır (Jenkins, 1993, s.11-12).

Antik Dönem Yunan eğitim sisteminde erkek çocuklarını temel alan bir eğitim sistemi vardı. Erken dönemlerde müzik ve ağırlıklı olarak spor eğitime dayalı eğitim söz konusu iken Klasik Çağlardan itibaren okuma ve yazma da dahil birçok dersin verilmeye başlandığı görülür (Jenkins, 1993, s.15-16; Blanck, 1999, s.165-166; Griffith, 2001, s.66-67). Okuma ve yazma evde başlar. Bu temel eğitimden sonra çocuk ücretli olarak ders veren "grammatistes" denen

⁸ Yunan kültüründe evin en güvenilir ve eğitilmiş kölesi, erkek çocuğun ev ve okuldaki eğitiminden sorumludur. Yunanca "paidos" (çocuk) ve "agogos" (öncü, rehber) kelimelerinin birleşiminden oluşan "paidagogos" bir çocuğa rehberlik eden/yol gösteren kişi anlamına gelmekteydi. (Latince "Paedagogus" olan keline, günümüze "pedagog" olarak ulaşmıştır.

⁹ Phoenix, Boiotia Kralının oğludur. Babasına karşı geldiği için evden ayrılarak Peleus'un evine sığınır ve Akhilleus'un paidagogos'u olur. (Bkz. Erhat, 1993, s.247) *İlyada*'da anlatıldığına göre Phoenix, paidagogos olarak Akhilleus'un küçük yaştan itibaren bakımını üstlenmiş; beslenmesi, güvenliği ve eğitiminden sorumlu olmuştur. (Bkz. Homeros, *İlyada*, 430-500)

öğretmenlerin yanına gönderilir. Bu eğitim sırasında kendisine “paidagogos” eşlik eder (Jenkins 1993, s.15-16)¹⁰. Çocuklar okula geldiğinde öğretmenin karşısında sandalyelerde oturur ve ellerinde balmumu kaplanmış ahşaptan bir levha üzerine sivri aletlerle yazarlardı. Evde aldığı eğitimde temel alfabe ve okuyabilecek düzeye gelmiş olan çocuk, okulda ise şairlerin dizelerini okuma ve ezberleme yöntemi ile dersler almaktadır.

M.Ö. 4. yüzyıldan sonra okuma yazma öğretene “grammatistes”¹¹ ve müzik eğitimi veren “kitharistes”ler (müzik öğretmeni) aynı kişi iken, beden eğitimi kapsayan *gymnasium* /*palaistra* eğitimi “paidotribes” (beden eğitimi öğretmeni) denen başka bir öğretmen tarafından verilmeye başlanır (Griffith, 2001, s.67). Böylece öğretmenlerin de uzmanlaşmaya başladığı ve daha ileri düzeyde eğitimin amaçlandığı anlaşılabılır.

Yunan Klasik Döneminde okul halen resmi bir kurum haline gelmemiştir ve ailelerin çocuklarını okula gönderme gibi bir zorunlulukları yoktur. Ancak toplumsal baskı ile iyi yetişmiş bir vatandaş olabilmesi için hali vakti yerinde olan tüm aileler çocuklarına eğitim aldırılmışlardır (Blanck 1999, s.165). Böylece toplumda ayrıcalık kazanmasını sağlamayı amaçlamaktadırlar. İlköğretim aşamasıyla ilgili detaylı bilgilere girmeden önce genel olarak tanımlamak gerekirse, çocuk ilköğretimde okuma-yazma ve sözlü olarak öğrendiklerini ifade edebilme becerisi kazanır. Güzel sanatlar alanında müzik ağırlıklı eğitim alır. Bu derslerin yanı sıra bedensel aktivitelerin gerçekleştiği “gymnasium” eğitimi (spor eğitimi) almaktadır (Griffith, 2001, s.23-84; Bitros – Karayiannis, 2009, s.1-29).

Daha sonra Platon’un “akademia”sı gibi filozof ve retoriklerin derslerine devam ederek daha kapsamlı bir eğitim alabilenler ise genellikle aristokrat ailelerin çocuklarıydı (Blanck, 1999, s.165-166; Bitros – Karayiannis, 2009, s.1-29). Çocuklar okul eğitimlerinin yanı sıra babalarının mesleğini de öğrenerek aynı zamanda mesleki yönden de gelişmekteydiler (Bitros – Karayiannis, 2009, s.1-29). On sekiz yaşına gelmiş bir erkek Atina’da iki yıl süreyle askeri eğitim alır ve sonrasında *epheblık* yemini ederek reşit olmuş kabul edilirdi (Blanck, 1999, s.165-166).

Her ne kadar erken dönemlerde Yunan toplumunda okul, resmi bir kurum değilse de kendi içerisinde gelişmesini sürdürür ve toplumun daha geniş kitlelerinde yaygınlaşmaya başlar. Eğitim ücretini ödeyebilen tüm Atina vatandaşları bu hizmeti çocuklarına aldırabilir. Ancak eğitimin ilerleyen aşamalarında daha uzmanlaşmış felsefe, matematik, retorik gibi dersler için daha fazla ücret ve zaman harcamak gerektiği için buna ancak toplumun önde gelen ailelerinin karşılayabileceği anlaşılabilmektedir.

Okul Yapısı ve Gelişimi

Hellenistik Dönem’den önce Yunan kent yapısında okulun resmi bir kimlik kazanamadığı, her kentte var olan özel yapılar olarak geliştiği anlaşılmaktadır (Hansen, 2006, s.105). Çocukların temel eğitiminin önemli bir parçası olarak kabul edilen spor aktivitelerinin yapıldığı “gymnasium”¹², en erken okul yapısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Arkaik ve Klasik dönemlerde şehir surları dışında yer alır. Zaman içerisinde hem okuma-yazma ve hem de müzik eğitiminin verildiği okulları da kapsayacak bir yapıya kavuşur ve şehir sınırları içerisinde yer almaya başlar. Hellenistik Dönemde ise şehrin en önemli birimlerinden biri hale geldiği görülür

¹⁰ Bunun sebebi “paidagogos”un çocuğun güvenle okula gidip gelmesi ve eğitiminin tüm aşamalarında çocuğa destek vermesi beklenmektedir.

¹¹ “grammatistes”, ilköğretim aşamasındaki çocuklara okuma yazmayı, aritmetiği ve ilk edebi bilgileri veren öğretmendir. Günümüzdeki ilkokul öğretmeni ile eşleştirilebilir.

¹² Yunan eğitim kurumlarının en erken biçimidir. Erkek çocuklarının beden eğitimi faaliyetlerinin yapıldığı bir nevi spor okulu olan yapılar, daha sonra diğer eğitim dallarını da kapsayarak “okul” kimliği kazanmış ve Hellenistik Dönemden itibaren okuma-yazma, güzel sanatlar ve spor eğitimi içeren ilköğretim kurumlarına dönüşmüştür.

(Rihll, 2003, s.175, Fig.1 ve s.180). Rihll'in çalışmasında okulun şehir surları dışında bulunması, çocukların güvenlikleri için kentin karmaşasından ve sosyal hayatının etkilerinden uzakta tutulmaları içindir. Ayrıca henüz Atina vatandaşı sayılmamaları nedeniyle de şehrin merkezinden uzak tutulmalarının amaçlandığı anlaşılmaktadır. Zira erkek çocukları on sekiz yaşından yirmi yaşına gelinceye kadar *epheblık* eğitimi (askeri eğitim) alır ve sonra da yemin ederek Atina'nın resmi vatandaşı kabul edilirdi. Böylece okulun şehir merkezinden uzakta tutulmasının çocukların eğitimleri sırasında her türlü etkiden uzakta izole bir ortamda olmalarının sağlanması amaçlanmış olduğu anlaşılr.

Eğitimi kurumlarının erken dönemlerine dair temel eğitimin verildiği okul binaları hakkında ne yazık ki ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır. Ancak M.Ö.490 civarında Khios'ta bir okulun yıkılması sonucu 120 çocuktan 119'unun öldüğü Herodotos tarafından aktarılmaktadır (Herodotos, VI. Kitap, 27; Griffith, 2001, s.68). Griffith, 120 öğrencinin bir sınıf içinde aynı anda öğretim görmesinin imkansızlığı üzerinde durarak, olasılıkla okul binasında birkaç sınıf ve bu sınıflarda eğitim veren öğretmenlerin bulunması gerektiğini önermektedir (Griffith, 2001, s.68-69). Ayrıca Aeskhines'in söylevinde bahsettiği yasaya göre M.Ö. 4. yüzyıl ortalarında gün doğumundan sonra açılan ve güneş batmadan önce kapatılan belirli bir okul binasının var olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Hellenistik Dönemde ise "gymnasium" ile aynı binada eğitimin verildiği böylece çocukların literatür eğitiminin yanı sıra spor eğitimini de almaları sağlanmıştır. Okul binalarının ise M.Ö.4. yüzyıldan sonra, özellikle Hellenistik Dönemde kentin hayırsever vatandaşları tarafından yaptırılmaya başlandığı görülür. Böylece okulun kurumsal bir kimlik kazanmaya başladığı görülür.

Eğitimin İçeriği

M.Ö. 5. yüzyıl sonlarında Platon, Yunanlı bir vatandaşın doğduğu andan itibaren hangi eğitim aşamalarından geçmesi gerektiğini tanımlamakta, öncelikle *iyi ideasını* anlayabilmiş ve erdemli, iyi vatandaşlar olmalarının amaçlanması gerektiğini eğitimle insanda var olan bilginin iyiye doğru yönlendirilebileceğini vurgulamaktadır (Platon, VII, 518). Platon, eğitimin insandaki ruhun gücünün *iyi*'den yana çevirme ve en doğru yolu bulma sanatı olduğunu belirtir (Platon, VII, 518). M.Ö.4. yüzyılın ortalarında Aristoteles'e göre Yunan eğitimi iki ana bölümde ele alınır: Mental eğitim ve fiziksel eğitim (Davidson, 1902, s.6-7). Ruhun iyilik ve cesareti, ve vücudun güçlülüğü. Fiziksel eğitim güç yerine güzellik ve erdem üzerine dayanır, mental eğitim aklın gücü, edebi ve müzik eğitimidir (Aristo, VII. Kitap). Hem Platon hem de Aristoteles, çocukların nasıl bir eğitim almaları gerektiği konusunu oldukça detaylı tartışmaktadırlar. Onlara göre çocuğun eğitimi ile toplumun savaşı mı, özgürlükçü mü olacağı ya da belli erdemlerle yoğurulabileceğinin belirlenebileceğini vurgulamaktadırlar. Her ikisi de eğitimin yedi yaşında başlaması gerektiğini ancak öncesinde de hem görsel hem de işitsel olarak hazırlanması gerektiğini belirtmektedir. Çocuğun eğitimi iki aşamalıdır. İlk aşama yedi ile ondört yaş arasında temel eğitimi ve ondört ile onsekiz yaş arasında da uzmanlık alanlarına göre, matematik, geometri vb. konularda eğitimlerini sürdürdükleri anlaşılr. Klasik Dönemden itibaren onsekiz yaşına gelen gençlerin *ephebos* olarak adlandırıldığı ve iki yıl boyunca askeri eğitim alma zorunlulukları vardır. Günümüzdeki askere alma uygulamasıyla oldukça benzerdir. Bu süreç iki yıl sürer ve tamamlandığında, Yunanlı genç artık kent devletinin resmi vatandaşı olarak kabul edilmektedir. Bu dönemde genç artık kendi yolunu belirleyebilmekte, isterse uzmanlaşmak istediği- genelde baba mesleğini sürdürür- mesleği yapmakta isterse de eğitimine devam edebilmektedir.

Üniversite Eğitimi

M.Ö. 5. yüzyılın başlarında Atina'nın Persler tarafından yıkılmasının, Yunan toplumu üzerinde çok büyük bir etkisi olmuştur. Bu olaydan sonra Atina başta olmak üzere tüm Yunan

kentlerinde birçok alanda, ancak özellikle eğitim alanında yenilikler görülmeye başlanmıştır. Bunlardan en önemlisi Arkaik dönemde temeli atılmış olan Yunan felsefe akımlarının doğayı merkez alan yaklaşımlarına karşı insanı temel alan görüşlerin ortaya çıkmasıdır. Bu durum felsefe tarihçileri tarafından mitostan kopuş ve rasyonel olana geçiş aşaması olarak kabul edilmektedir (Çıvgın, 2011, s.362). Böylece eğitimde de Homeros ve Hesiodos geçmişin mitoslarına dayalı inanç temelinin oluştururken, yeni felsefi akımlarla daha rasyonel bir bakış açısının kazandırılmasının amaçlanmaya başladığı izlenebilmektedir. Bu noktada M.Ö.5.yüzyılın ortalarında ön plana çıkmaya başlayan “sofizm” akımı ayrı bir önem taşımaktadır (von Aster, 2005, s.144-148; Cevizci, 2012, s.139). Sofistler Arkaik Dönemin doğa filozoflarına karşılık insanı temel alan bir yaklaşım geliştirirler. Sofistlerin en önemli özelliği, yükseköğretimde duyulan talebi karşılamaları ve Atina başta olmak üzere tüm Yunan kentlerinde para karşılığı dersler vermeleridir (von Aster, 2005, s.144-145; Cevizci, 2012, s.139; Dürüşken, 2014, s.133-134). Sofistlerin temel eğitimlerini tamamlamış ve kentin yurttaşlığına hak kazanmış gençlerin polis siyasi hayatına aktif olarak katılmak için ihtiyaç duydukları bilgileri para karşılığında veren filozoflar oldukları bilinmektedir (Arslan, 2008, s.33). Aynı zamanda Sofistler “paideia/eğitim” kavramının da yaratıcıları olarak kabul edilmektedirler. Sofistlere göre:

“Bilgi yaşamda kullanılmak üzere edinilmelidir. Bilgiye sahip olan kişiler arasında da en yararlı olan bilgiye sahip olanlar diğerlerine öğretmelidir. Böylece sofistler daha iyi olanı, erdemi (arete) insanlara öğretmeyi görev edinmişlerdir. Erdemli olmak, iyi bir yurttaş olmakla eşitir ve her insana erdem öğretilir. İnsanın doğası erdeme yatkındır, öyleyse eğitimle açığa çıkarılmalıdır.” (Dürüşken, 2014, s.139-140)

Sofistler, M.Ö.5.yüzyılda ders vermeyi meslek haline getirdikleri için filozoftan çok öğretmen olarak kabul edilmektedir. Sokrates tarafından bilgiyi para karşılığı öğrettikleri için ahlak dışı olarak görülürler. Aynı görüşü Platon ve Aristoteles de savunmaktadır. Ancak Sofistlerin önde gelen filozofu Protagoras’ın okulunda hitabet başta olmak üzere astronomi, matematik, fizik gibi derslerin de verildiği bilinmektedir (von Aster, 2005, s.144-148; Capelle, 2006, s.240-241). Sofistlerin parayı veren herkese ayırım yapmadan eğitim vermesini Sokrates ve öğrencisi Platon eleştirmektedir.

“Akademia” olarak tanımlanan Platon’un felsefe okulu aslında Sokrates tarafından temelleri atılan ve öğrencileri tarafından devam ettirilen - sofizm”¹³ akımına karşı olan - görüşlerin Platon tarafından bir okul yapısı kazandırılmasıdır. Atina’da M.Ö.385’te kurulan *akademia* (üniversite) eğitimi ile felsefe, matematik, geometri ya da astronomi alanında eğitim verilmektedir. Eğitim sisteminin süreci açısından günümüzdeki modern eğitim sistemi ile oldukça benzer bir yapıda olduğu kuşku götürmeyen “akademia” günümüz üniversitelerinin temeli olarak kabul edilmektedir (Sacks, 2005, s.117; Rihll, 2003, s.174-175, s.180; Dürüşken, 2014, s.174). Akademi, temelinde bir felsefe okulu olmasına rağmen sadece felsefe değil matematik, geometri, astronomi derslerinin de verildiği bir kurum olmuştur (Rihll, 2003, s.169-190). Platon’a göre bir yansıma olarak yaşanan dünyadan, gerçek ışığın olduğu gerçek dünyayı kavrayabilecek bir olgunluğa erişmiş iyi ideasıyla yoğurulmuş bireylerin eğitim alabileceği bir yerdir (Platon, VII, 514-541, s.199-225).

Akademi eğitimine zengin, fakir, yaşlı, genç her kesimden öğrenci kabul edilmektedir. Öğretmenlerin/filozofların ders verdiği sınıflarda aktif öğrenme metodu uygulanmaktadır. Genelde öğretmen/filozofun anlattığı konular öğrenciler tarafından dinlenir çeşitli zaman ve mekanlarda soru cevap şeklinde eğitim süreklilik göstermektedir. Platon anlama düzeyi,

¹³ Felsefe’nin ortaya çıkışı kabul edilen, varlığın kaynağının doğada arandığı ‘doğa’ felsefesinin ardından, ‘insan’ üzerine irdelemenin yapıldığı ve felsefi sorgulamanın merkezine insanı koyan filozoflara “sofistler” denmektedir.

yetenekleri ve gelişme düzeyleri oldukça çeşitlilik gösteren öğrencilerine dersler verir ve oldukça zorlu bir eğitim süreci yaşanırdı. Akademi’de Platon’un felsefe derslerinin dışında, geometri, astronomi vb konular da eğitim verilir, yazı dersi Dionysios, spor dersleri Ariston ve müzik dersleri de Drakon tarafından verilir. Eğitimin temeli ise usta çırak ilişkisine benzetilebilir (Rihll, 2003, s.169-190).

Platon’un öğrencisi ve 19 yıl “akademia’da eğitim gören Aristoteles’in M.Ö.335’te Atina’da “Lykeion”¹⁴ adında bir okulun açıldığı bilinmektedir (Sacks, 2005, s.118; Dürüşken, 2014, s.231 ve 235). Aristoteles “Lykeion” içerisinde yürüyüşler yapmayı ve onu izleyen öğrencileriyle konuşarak ders yapmayı tercih etmiştir¹⁵. Lykeion’da verilen eğitim içeriği “akademia”dakilere ek olarak ekonomi ve siyaset gibi güncel konulara ağırlık vermesi ünlenmesine yardımcı olmuştur (Dürüşken, 2014, s.236).

Platon ve Aristoteles’in okullarının dışında özellikle Sokrates’in öğrencilerinin birçok Yunan kentinde kurmuş olduğu okulların varlığı da bilinmektedir. Ancak yukarıda bahsi geçen iki okul antik dönemden günümüze kadar süren önemli konumları ile günümüz üniversitelerinin temeli olarak kabul edilmektedirler.

M.Ö.300’lerde Atina’da Epikürcüler ve Stoacıların da okullarının varlığı bilinmektedir. Hellenistik dönemde üniversite eğitimi Alexandria (İskenderiye) ve Pergamon (Bergama) kütüphanelerindeki okullarla daha yaygın ve felsefe, matematik, bilim, tıp alanlarındaki ilerlemenin de hız kazandığı anlaşılmaktadır (Sacks, 2005, s.118; Rihll, 2003, s.169-190).

Antik dönemin üniversitesi olarak kabul edilen eğitim aşamasını tamamlayan gençler kentin eğitim alarak ayrıcalık kazanmış yurttaşları olarak kent yaşamında yerlerini almaktadırlar.

Sonuç

Yukarıda ayrıntılı olarak verilen bilgiler ışığında Yunan eğitim sisteminin kendisinden önceki uygarlıklardaki eğitim sistemlerini temel aldığı açıktır. Ancak erken dönemlerde Mezopotamya ve Mısır kültürlerinde eğitimin tapınak ve sarayın kontrolünde yapılmasına rağmen, Yunan kültüründe vatandaşların ücretleriyle gelişen tamamen özel bir eğitim yapısının Hellenistik Dönemden sonra kurumsal bir kimlik kazanmaya başladığı anlaşılmaktadır. Mezopotamya ve Mısır’da eğitimin ilköğretimden sonraki aşamasında mesleklerinde uzman eğitimcilerin, devletin ihtiyaç duyduğu iş gücünü yetiştirmeye yönelik yapıya dönüştüğü anlaşılmaktadır. Yunan eğitim sisteminde ise tamamen geleneksel toplum yapısının sürdürülmesine yönelik olarak halk tarafından kent devletinin gelecekteki erdemli, kültürlü ve seçkin vatandaşlarını yetiştirmek amacının temel alındığı anlaşılmaktadır.

İlkokul öğrencilerinin okuma ve yazmaya başlarken ilk öğrendikleri ve ezberledikleri satırların Homeros ve Hesiodos’a ait olması Homeros’un destanlarındaki erdemli, cesur savaşçı kahramanları örnek almaları ve ayrıca Yunan mitolojisindeki tanrılar dünyasını ve tanrılarla insanların ilişkilerini kavramalarını sağlamaktadır. Elbette Yunan toplumunu oluşturan bireylerin sadece bilgili değil aynı zamanda atletik ve güzel sanatlar anlamında da iyi yetişmiş kültürlü olmaları gerekmektedir. Bu sebeple “paideia” denen ilkokul hem literatür hem de diğer aktivitelerin yapılabildiği çok yönlü kurumlar haline dönüşmüştür.

¹⁴ Aristoteles okulunu Atina’da Apollon Lykeios’a adanmış bir kutsal alanda kurduğu için bu adı vermiştir. Bkz. Dürüşken, 2014, s.235.

¹⁵ Lykeion okulu, bulunduğu alanın kemerli yürüyüş yollarından dolayı *peripatoi* olarak isimlendirilmeye başlanır. Yürüyerek ders vermek anlamındaki *peripateo* fiilinden yola çıkarak Aristoteles’in yürüyerek ders verme biçimi *peripatetes* olarak ünlenmiştir. Bkz. Dürüşken, 2014, s.238.

Yunan felsefesinin ortaya çıkışından sonra Sokrates, Platon ve Aristo gibi filozofların en iyi ve en mükemmel toplumun iyi vatandaşlar tarafından oluşturulabileceği düşüncesi ile eğitim sisteminin yeniden ve yasalarla desteklenerek biçim kazanması ve ardından da Hellenistik dönemde kurumsallaştığı görülür. Bu gelişme sırasında “akademia” denen üniversite ile eş değerdeki yapıların da yaygınlaştığı anlaşılr. Hellenistik dönemde, devlet yapısının küçük kent devleti biçiminden geniş toprakları kapsayan krallık biçimine dönüşmesinin doğal sonucu ile Yunan eğitim sisteminin yaygınlaştığı ve beraberinde kurumsallaşmaya başladığı görülür. Her ne kadar okullar ve eğitim biçimi yaygınlaşsa da günümüzdeki gibi tek merkezden yönetilen bir eğitim sistemi yerine her şehirde okulların yapımı şehrin hayırsever vatandaşları tarafından sağlandığı ve özellikle üniversite seviyesindeki eğitimcilerin çeşitli merkezlere giderek oralarda eğitim verdikleri bilinmektedir. Eğitim sisteminin gelişmesi ve yaygınlaşması antik Yunan kültürünün yaygınlaşması ile paralel şekilde ilerlemiştir. Bu gelişmeyi sağlayan da başlangıcından itibaren toplum olmuştur.

KAYNAKÇA

- Aristoteles. (1992). *Politika*, (Mete Yuncay, Çev.), İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Arslan, A. (2008). *İlkçağ Felsefe Tarihi. Cilt 2. Sofistlerden Platon'a*, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yay..
- Bitros, G.C. –Karayiannis, A.D. (2009). Character, knowledge and skills in ancient Greek education: Lessons for today's policy makers, Online at <http://mpira.ub.uni-muenchen.de/18012/>, MPRA Paper No. 18012, posted 20. October 2009 09:14 UTC, pp.1-29.
- Bertrand, R. (1965). *History of Western Philosophy*, London, George Alen & Unwin Ltd.
- Blanck, H. (1999). *Eski Yunan ve Roma'da Yaşam*, (İ. Tanrıku, Çev.), İstanbul.
- Bonnard, A. (2011). *Antik Yunan Uygarlığı I. İlyada'dan Parthenon'a*. (Çev.K. Kurtgözü) İstanbul, Evrensel Yay.
- Bothwell Gosse, A. (1915). *The Civilization of the Ancient Egyptians*, London.
- Capelle, W. (2006). *Sokrates'ten Önce Felsefe*, (O. Özgül, Çev.), Pencere Yay., İstanbul.
- Cevizci, A. (2012). *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, Bursa, Asa yay.
- Çıvgın, A. G. (2011). "Eros" ve "Sophos"unu Yitirmiş Felsefe, *Antik Yunan'da Felsefe ve Çağımıza Etkileri* (ed.Yavuz Kılıç), Ankara, , Doğubatı Yay.,ss.462-470.
- Burckhardt, J. (1999). *Greeks and Greek Civilization*, London.
- Davidson, T. (1902). *Aristotle and Ancient Educational Ideals*, New York.
- Dürüşken, Ç. (2014). *Antik Çağ Felsefesi. Homeros'tan Augustinus'a Bir Düşünce Serüveni*, İstanbul, Alfa Yay.
- Erhat, A. (1993). *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Farnoux, A. (2011). *Homeros Ozanlar Ozanı* (O. Türkay, Çev.) , İstanbul, Yapı Kredi Yay.
- Friedell, E. (1999). *Antik Yunan'ın Kültür Tarihi*, (N.Aça, Çev.) , Ankara, Dost Kitabevi.
- George, A.R.(2005). "In search of the é.dub.ba.a: The ancient Mesopotamian school in literature and reality", In: *Sefati, Y, (ed.), "An Experienced Scribe who Neglects Nothing". Ancient Near Eastern Studies in Honor of Jacob Klein. Bethesda*,(pp. 127-137) Md: CDL Press (USA).
- Griffith, M. (2001). "Public and Private in Early Greek Education", in *Education in Greek And Roman Antiquity* (ed.Yun Lee Too),(pp.23-84), Brill, Leiden-Boston-Köln.
- Hansen, M.H. (2006). *Polis. An Introduction to the Ancient Greek City-State*, Oxford University Press.
- Herodotos.(1991). *Herodot Tarihi*, (Müntekim Ökmen, Çev.) , İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Hesiodos.(1991). *Hesiodos Eseri ve Kaynakları*, (S.Eyuboğlu-A. Erhat, Çev.), TTK Yayınları, Ankara.
- Homeros.(2002). *İlyada*, (A.Erhat-A.Kadir, Çev.) , İstanbul, Can Yayınları.
- Jenkins, İ. (1993). *Yazılı Kaynaklar ve Arkeolojik Buluntular Işığında Antik Devirde Çocuk Eğitimi*, (Çev. H. Malay) , İstanbul, Arkeoloji ve Sanat yayınları.

- Kinal, F. (1969). Çivi Yazısının Doğuşu ve Gelişmesi, *TAD (Tarih Araştırmaları Dergisi)*, VII 12-13, s.1-16.
- Kramer, S.N. (2002). *Tarih Sümer’de Başlar*, (H.Koyukan, Çev.) , İstanbul, Kabalcı Yay..
- Murray, O. (1980). *Early Greece*, London.
- Nagy, G.(2012). *Homer The Preclassic*, University of California Press.
- Platon. (1995). *Devlet*, (S.Eyüboğlu-M.Ali Cimboz, Çev.) , İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Plutarkhos. (2002,9. *Lykurgos’un Hayatı*, (S.Ayüboğlu-V.Günyol, Çev.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Rihll, T.E. (2003). “Teaching and Learning in Classical Athens”, *Greece and Rome, Vol.50, No.2*, pp.168-190.
- Robson, E. (2002). “More than metrology: mathematics education in an Old Babylonian scribal school”, In: *Imhausen, A and Steele, JM, (eds.) Under one sky: mathematics and astronomy in the Ancient Near East*. (pp.325–365),Ugarit-Verlag: Münster, Germany.
- Ronan, Colin A.(2005). *Bilim Tarihi, Dünya Kültürlerinde Bilimin Tarihi ve Yükselişi* (hhh, Çev.). Ankara: TÜBİTAK
- Ross, S. (2009). Homer as History: Greeks and Others, in *Reading Homer, (ed.K. Myrsiades)*, (pp.21-58), Fairleigh Dickinson University Press, USA.
- Russell, B. (1965), *History of Western Philosophy*, London, George Alen & Unwin Ltd.
- Sacks, D. (2005). *Encyclopedia of the Ancient Greek World*, Facts on File, Inc., USA.
- Thomson, G. (1991). *Eski Yunan Toplumu Üstüne İncelemeler. Tarih Öncesi Ege II*, (Çev.C.Üster), Payel Yay., İstanbul.
- Verdenius, W.J. (1970). *Homer, The Educator of The Greeks*, Mededelingen der Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, Afdeling Letterkunde. Nieuwe
- Reeks, deel 33, No. 5. Amsterdam: North-Holland Publishing Company. von Aster, E. (2005). *İlkçağ ve Ortaçağ Felsefe Tarihi*, (V. Okur, Çev.), İm Yay., İstanbul.
- Williams, R.J. (1972). Scribal Training in Ancient Egypt, *Journal of the American Oriental Society, Vol.92, No.2*, s.214-221.
- Wolpert, A.- Kapparis, K. (2011). *Legal Speeches of Democratic Athens Sources for Athenian History*, Hackett Publishing Co

SUMMARY

The education of future members of society in the Modern Era which is the most important structure "educational history" is discussed in all aspects so far. In this study in contrast to the studies conducted until now, educational systems that emerged in earlier periods from the Greek education system, will be examined to adapt to Greek Culture. Also from the beginning the content of the training which required to provide the formation of the creation of the Greek Society and its institutions will be discussed. Greek civilization not only is the alphabet of Eastern culture in relationship but it is understood that besides the educational system and institutions also modeled Eastern culture is in the relationship from the beginning in the development of cultural, artistic, and socially. Although the foundation of the Greek education system rests Eastern culture, in practice has provided unique formatting effects as from the establishment of the education system today. In contrast to the purposes of education in the Mesopotamian and Egyptian Culture, on the basis of the Greek education system, Homer and Hesiod's influence shaping the essence of Greek society is important.

The education in ancient Greek society has not been institutionalized to the Hellenistic Period. But the family to be a esteemed citizen of their children in society, they send a private educational institution that includes reading, writing and sports training. In Greek society, it had been given attention to the male child to receive education. The training of girls and to come to an important status in society, is a relatively rare.

The freeborn boys in Greek society were able to continue their the education according to the family earnings of the financial. The children were trained by "paidagogos" who slave is responsible for the child at home in preschool and accompanied with this slaves starts school they go to school.

Greek Classical Period school has not already become an official institution yet and the families have not an obligation to send their children to like the schools.

However, due to social pressure all the affluent families care about the education of their children because they want their children to be an an elite citizen. Thus they had been aimed to provide their children earn privileges in society. Ancient Greek educational institutions shows a similar structure at all of the Greek city-state (polis).

It is generally defined, children acquire the ability reading and writing and to express orally what they have learned in elementary school. The children's education in the fine art is mainly music. In addition to these courses, children's physical activity that takes place in "gymnasium" training (fitness training) is located. In the first school, "grammatistes" who teaches literacy and "kitharistes" (music teacher) that while the same person, but gymnasium physical education / training of palaestra had been given by another teacher is "paidotribes" (physical education teacher).

In the the later stages of the education, the boy can go to university like the Platon's "akademia" which lectured by philosophers and rethorics, is usually the child of arictocratic families. In the same time the children's schooling, they had been learned the career of their father and also develop in the professional direction. Academy, although on the basis of a philosophy school, it had been an instution that not only philosophy but mathematics, geometry and astronomy course of a given school. In terms of the process of the education system "akademia" it is recognized as the foundation of the university today.

Development and expansion of the education system has progressed in parallel with the expansion of the ancient Greek culture. Ancient Greek education system has been accepted the beginning of the current educational system and it is the society that provided to development of education system since the beginning.